

Výhody, či nevýhody věkově smíšených skupin?

Patřím ke generaci, pro kterou věkově smíšená neboli heterogenní skupina byla v mateřské škole samozřejmostí. Pro mé mladší kolegyně však platí spíše opak. Mají větší zkušenost s věkově stejnorodými, tedy homogenními skupinami dětí ve třídě. Lze vůbec určit, která skupina je prospěšnější a se kterou se pracuje lépe?

PAEDDR. JANA HAVLOVÁ

O věkově smíšených skupinách se u nás v posledních dvaceti letech hovoří stále častěji. Debata v evropských zemích se objevila již v 70. letech minulého století, a to v souvislosti s úvahami o potřebě zefektivnit sociální výchovu. V roce 2008 v časopise Pedagogické spektrum uvádí RNDr. Jana Straková jako jednu z možností, jak změnit vzdělávání učitelů, potřebu, „aby učitelé získali dovednosti k práci s heterogenními třídami“.

Rámcový program pro předškolní vzdělávání považuje věkově smíšenou skupinu za jednu z možností organizace tříd. Zájem o věkově smíšené skupiny souvisí s reformou celého vzdělávacího systému. Dnešní společnost očekává od vzdělávání více, než jsme byli zvyklí dříve. Klade důraz na kompetence důležité pro život v 21. století.

I Větší prostor pro kooperaci i hru

Věkově smíšená skupina má velký význam pro sociální rozvoj dítěte. V publikaci Karla Rýdla „Principy a pojmy pedagogiky Marie Montessori“ (1999) se dočteme, že „myslem těchto skupin dětí je vytvořit dětem ve skupině mnohem větší prostor pro kooperaci. Věkový rozdíl a toto míchání různých věkových a vývojových stupňů je jedním ze základů sebevýchovy.“

Zavedená pravidla skupinového soužití přijímají děti lépe, když je od

nich nevyžaduje jen dospělý, ale i starší děti. Starší děti poznávají v zrcadle mladších svoji zralost, čímž se zvyšuje jejich sebevědomí i jejich pocit odpovědnosti“. Vědomí dodržování pravidel bez hrozby trestu nebo jenom proto, abychom se vyhnuli trestu, je to, co naší společnosti schází.

Věkově smíšená skupina ovlivňuje pozitivně dětskou hru. Václav Příhoda v knize „Ontogeneze lidské psychiky I.“ (1977) na základě dlouholetého pozorování uvádí: „Bylo prokázáno

Zvýšený zájem o věkově smíšené skupiny souvisí s reformou celého vzdělávacího systému.

empiricky i experimentálně, že si děti ve věku druhého dětství spontánně nehrají v kolektivu, takže si samy zřídka vynalézají hry, které vyžadují skutečné dávání a přijímání. Jsou však schopny účastnit se činně, nejen jako diváci, her organizovaných dětmi staršími.“

I Význam pro sociální rozvoj dětí

Ač by věkově smíšená skupina mohla děti v předškolním věku, který někdy nazýváme „vpečetovacím obdobím“, vést správným směrem, není její význam pro sociální rozvoj plně doceněn ani mnohými pedagogy, ani rodičovskou veřejností.

Často jsou věkově stejnorodé skupiny obhajovány jen proto, že jak pedagogové, tak rodiče s nimi mají vlastní zkušenost z doby, kdy navštěvovali mateřskou školu, a nedovedou si představit, jak věkově smíšená skupina funguje. U některých pedagogů pak zažitá rutina převažuje nad potřebami dětí.

Ve Skandinávii, konkrétně v Dánsku, jsou věkově smíšené skupiny běžné, v některých zemích SRN je takové uspořádání dokonce uzákoněno. Není bez zajímavosti, že věkově stejnorodá skupina převažovala v těch zemích, kde mateřská škola svou organizací připomínala základní školu, tedy často v bývalých totalitních zemích. Možná i proto, že taková skupina je chápána jako lépe „zvládnutelná“. Málokdo si uvědomuje, že i v ní jsou děti mentálně různorodé a nelze k nim přistupovat jako ke stejnorodé skupině, která má stejné potřeby, stejné způsoby učení, stejné zájmy.

Věkově smíšená skupina výrazněji probouzí v dětech potřebu něčeho dosáhnout, ukázat mladším, že něco umím, a tudíž dokázat i sám sobě, že to umím. Vznikají pestré vztahy – jednou je dítě ten, kdo někoho učí, jindy ten, kdo se od někoho učí. Taková skupina tak lépe uspokojuje základní sociální potřeby.

I Podpora kognitivního i řečového rozvoje dítěte

Častou námitkou proti věkově smíšeným skupinám je obava, že starší děti nebudou připraveny na školu. V čem ale spočívá příprava na školu? V tom, že děti budou umět sedět, stříhat papír a držet tužku?

Ačkoli se způsob práce v prvních třídách pozitivně změnil, děti jsou vedeny k aktivitě a samostatnosti, najdou se paní učitelky, které vyžadují právě výše uvedené. Já jsem ale přesvědčena, že příprava na dnešní školu s jejími

nároky vyžaduje, aby se v mateřské škole více rozvíjelo samostatné myšlení, schopnost řešit problém, umět se ptát, umět se správně vyjádřit. Proto je důležité uvažovat o tom, co věkově smíšená skupina znamená pro kognitivní rozvoj dítěte. „Děti se navzájem učí způsobem, který nemohou nahradit ani učitelé, ani rodiče. Děti jsou si ve svém myšlení, pocitech, řeči a představách mnohem blíže než

Věkově smíšená skupina lépe umožňuje osobnostní rozvoj dítěte a mění i způsob práce pedagoga.

dospělí, mohou si předávat poznatky a zkušenosti ztateně jednodušeji.

Když mladší děti pozorují starší děti při činnostech, je tím povzbuzován první zájem o budoucí úkoly a ulehčen přístup k novým oblastem myšlení.

Mladší děti se tímto připravují na budoucí úkoly a často se podstatně dříve zajímají o cvičení, která by vzhledem k věku od nich ještě nikdo neočekával.

Starší děti, pokud jsou vyzvány k vysvětlení, jsou nuceny své znalosti

strukturovat, aby je mohly srozumitelně dál předávat mladším dětem. Protože jen to, čemu člověk sám porozumí, může vysvětlit druhému člověku. Starší děti tak rozšiřují své vlastní schopnosti“. (Principy a pojmy pedagogiky Marie Montessori)

Učitelky, které pracují s věkově různorodými skupinami, mohou potvrdit, jak tyto skupiny ovlivňují rozvoj řeči dítěte. Dochází k přirozené nápodobě starších dětí. Úroveň vyjadřovacích schopností starších dětí je mladším dětem bližší než vzor nás dospělých.

Aniž si to uvědomujeme, mluvíme na děti v delších větných celcích, které mladší děti nejsou vždy schopny sledovat. Používáme složitější slovní vazby nebo

slovní spojení, jejichž význam mladší děti ještě zcela nechápou. Slova od nás mnohdy přejímají, aniž by jim přesně rozuměly. Staršího kamaráda se častěji než nás ptají, co to znamená. Starší kamarád k nim hovoří s větší trpělivostí.

Mnohdy nemáme čas nebo možnost (při sledování celé třídy) vyslechnout, co nám jednotlivé dítě říká. Sama musím přiznat, že se mi stává, že jsem

netrpělivá, když mi dítě něco vypráví a stále se vrací způsobem „to když, no přece když, když jsme, no když, když...“. A já pořád nevím, co přijde po tom „když“. Starší kamarád čas má, navíc jsem si všimla, že při rozhovoru s ním dítě hovoří volněji, spojky „když“ ubývá. Staršímu kamarádovi zase lichotí, že se na něj dítě obrátí.

Nutno přiznat, že ale nastanou i situace, kdy tomu tak není a úloha posluchače zůstává na nás. Stalo se, že mi dítě vyčetlo, že ho pozorně neposlouchám. Že ho neposlouchá kamarád, si nepřišlo stěžovat nikdy.

I Pedagog zastává roli spolupracovníka

Kromě toho, že věkově smíšená skupina lépe umožňuje osobnostní rozvoj dítěte, mění se i způsob práce pedagoga. Dostává se do situace „učení prožitkem“ a poznává, že nemůže pracovat frontálním způsobem, že tento způsob práce je neefektivní. Vnímavý pedagog si sám ověří to, co již bylo naznačeno, že děti jsou si navzájem nejpřirozenějšími vzory. Tato skupina pomáhá

i učiteli. Starší děti mu pomáhají

lépe rozpoznat zvláštnosti mladších, rády upozorňují na to, co mladší už dovedou. Že skupina funguje dobře, pokud jsou nastaveny správně srozumitelné hranice a pravidla. Že mu práci ulehčí dobře připravené podnětné prostředí, je-li ponechána možnost toto prostředí svobodně využívat, tedy může-li si dítě vybrat. Pedagog se dostane do role spolupracovníka, dítě pro něj není objektem jeho působení,

ale jeho subjektem, který může i jeho obohatit nápadem či jiným pohledem na svět. Úkolem pedagoga je podle Marie Montessori „pomoci jednat samostatně“. Jeho hlavní řídicí činnost nespočívá v manipulaci dítěte, ale v připravenosti prostředí, umožnění svobody volby, pohybu, času, druhu spolupráce.

Dítě má právo si vybrat, s kým si bude hrát. Úkolem pedagoga je vést

třídu tak, aby děti chápaly, že každé z nich je něčím důležité, každé něco dovede. Dítě má právo pozorovat, zapojovat se do činnosti, pokud je k ní vnitřně motivováno, nikoli zvnějšku donuceno. Pedagog „dává dětem důvěru, a zejména ty starší pověřuje učěním mladších dětí a ověřuje si tak zvládnutí jejich dovedností“ (Kurikulum podpory zdraví, 2000).

I Pozitivní působení smíšené skupiny není automatické

Žádná činnost se neobejde bez rizika a je třeba uvést, že věkově smíšená skupina nepůsobí pozitivně automaticky. Ohrozit ji může nevhodné věkové složení – převaha mladších, nebo starších. Vztah starších k mladším naruší zatěžování přílišnou povinnou pomocí mladším. Nedomyšleně připravené prostředí, které neposkytuje starším dostatečně stimulující činnosti, mladší přetěžuje. Pravidla, jimž děti nerozumějí nebo která nejsou důsledně dodržována, úzkost učitelky, že všechny děti dostatečně „neohlídá“, mohou též působit negativně. Totéž platí o nepochopení rodičů, kteří mohou proti zařazení dítěte do věkově smíšené skupiny protestovat.

Největší ohrožení však představuje pedagog, který není vnitřně přesvědčen o smyslu práce ve věkově smíšené skupině, není vzdělán v metodice práce s takovou skupinou, ale je nucen s takovou skupinou pracovat. Je ještě jeden důvod, který hovoří ve prospěch věkově smíšené skupiny. Současný život nás přesvědčuje, jak je důležité umět se domluvit a spolupracovat.

Jsme stavěni před úkol najít si svůj přístup k demokracii, k občanským hodnotám, umět žít jako sebevědomý občan. S tímto uměním se nerodíme, musíme se mu učit. Taková výchova je možná pouze v bezpečném prostředí, citové zaangażovanosti, ve vzájemném dialogu – a právě to může věkově smíšená skupina poskytovat. ■

Autorka dlouhodobě působila jako ředitelka Církevní základní a mateřské školy Archa. V současné době je externí pedagožkou katedry primární pedagogiky PedF UK